

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ULUSLARARASI İLETİŞİM DÜZENİ VE BATI EGEMENLİĞİ INTERNATIONAL COMMUNICATION ORDER AND WESTERN DOMINANCE

Yaşar ZORLU*

Öz

16. yüzyıldan itibaren dünyanın büyük kısmını askeri güçleriyle sömürgeleştiren Batı, 19.yüzyılın ilk yarısında kurduğu haber ajanslarıyla da dünyayı paylaşmıştır. Günümüzde ise, sömürge ülkeleri yakın geçmişte bağımsız ülkeler durumuna gelse de, sömürgecilik bitmemiş, biçim değiştirerek devam etmektedir. Hatta hızla gelişen iletişim teknolojisi ile gittikçe küreselleşen dünya üzerindeki Batı'nın egemenliği genişlemekte ve pekişmektedir. Zira sömürgecilğe doğrudan maruz kalmayan, derin ve köklü tarihe ve kültüre sahip ülkeler üzerinde de Batı'nın biçim değiştiren egemenliği yayılmaktadır. Yalnız bu egemenlik askeri işgallerle değil, siyasi, ekonomik, ticarî ve kültürel olarak gerçekleştirilmektedir. Batı'nın günümüzde tüm Batı dışı toplumlar üzerinde sürdürdüğü böyle bir egemenliğinin en temel aracı kurduğu uluslararası iletişim düzenidir. Batılı güçler iletişim teknolojisi ile elektronik bir köye dönüştürdükleri dünyayı, özellikle kültürel yönden biçimlendirmektedir. Böylece Batı dışı dünya, emperyalizmin en tehlikelisi olan kültürel emperyalizme maruz kalmakta ve böyle bir emperyalizmi sorgulayacak yerli kültürel kodlarına yabancılaşmaktadır; dolayısıyla da Batı'nın denetiminde olan medyanın empoze ettiği tüketim toplumuna dönüşmektedir. Uluslararası iletişim düzeninin işleyişine ve Batı dışı toplumların etkisine odaklanan çalışmanın amacı, Batı'nın günümüzde sürdürdüğü siyasi, ekonomik, ticarî ve bilhassa kültürel egemenliği ile uluslararası iletişim düzeni arasında çok sıkı bir ilişki bulunduğunu değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İletişim Düzeni, Egemenlik, Medya Emperyalizmi, Kültürel Emperyalizm, Elektronik Sömürgecilik.

Abstract

The West, having colonized most of the world through its military forces since the 16th century, also split the world by founding news agencies in the first half of the 19th century. Today, the colonial countries have become mostly independent; however colonialism has not come to an end. It still continues in a different form. In fact, the domination of the West over the increasingly globalized world with rapidly evolving communication technologies is expanding and becoming stronger. Even in those countries with a deep and rooted history, the domination of the West is spread, though they have not been exposed to direct colonialism. The difference is that this domination does not have to be realized by a military invasion; it could be political, economic, and commercial. The very basic tool for such a domination that the West continues to maintain over all non-Western societies today is the international communication order that it has established. Western powers have been reshaping the world, which they have changed into an electronic village by means of communication technologies, especially in the cultural sense. Thus, non-Western world is exposed to cultural imperialism, which is the most dangerous kind of imperialism, and alienated to indigenous cultural codes to question such imperialism. This way non-Western world has been changed into a consumer society by the media's imposing in the Western control. The aim of the study is to investigate the close relationship between the Western domination in political, economic, commercial, and especially cultural areas and the "international communication order" by focusing on the functioning of the international communication order and its impact on the non-Western societies.

Keywords: International Communication Order, Domination, Media Imperialism, Cultural Imperialism, Electronic Colonialism.

Giriş

Tarihten bu yana egemen güçlerin teknolojiye hâkim olma çabası ve teknolojik ürünleri sistematik biçimde kullanarak güç ilişkilerini düzenledikleri görülmektedir. Teknolojinin siyaset, savaş, iletişim gibi alanlardaki gelişimi egemen güçlere çok yönlü biçimde hizmet etmektedir. Teknolojiye sahip olmak, egemen olmak için tek başına yeterli bir unsur değildir. Ancak hâkimiyetin olmazsa olmaz parçasıdır. İletişim alanı çerçevesinde teknolojik gelişim ve egemenlik ilişkisi, güç ve iktidar ilişkilerini son derece etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazının bulunduğu günden itibaren Mısır'da papirüs, Eski Yunan'da parşömen, Çin'de kâğıt, iletişim teknolojisinin egemen gücün aracı olarak etkin biçimde kullanıldığını göstermektedir. Bu araçlar aynı zamanda egemen gücün içerik üretmesine de izin vermektedir. Ortaçağ'a gelindiğinde matbaanın kullanılması çok daha fazla derin etkiler bırakan bir değişim sürecini hızlandırmış ve dünyada egemenlik ilişkilerinin yeniden kurulmasına hizmet etmiştir. Yine buna bağlı olarak gazetenin ortaya çıkması ve üretilen içerikler değişim sürecinin bir başka ayağıdır. İletişim teknolojilerinde tarihte yaşanan bu değişimler egemen gücün ya da egemen olma çabasındaki güç odaklarının iletişim araçlarını kullanarak içerik üretmesine ve bir düzen oluşturmaya hizmet etmiştir.

Birçok örnek bulunmakla birlikte Yakın Çağ'ın ilk yıllarında Fransa'da telgrafın icadının ardından yaşanan gelişmeler iktidar ve teknolojik gelişim arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. 1790'dan itibaren

* Yrd. Doç., Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, yzorlu@erciyes.edu.tr

yaptığı deneylerle optik telgrafı geliştiren Fransız Claude Chappe, Devrim Fransa'sının Yasama Meclisi Üyesi Joseph Lakanal'dan da destek görmesiyle teknik deneyi politik olarak da başarılı olur. Ocak 1793'te 16.Louis'in idam edildiği kaos ortamına rağmen Ağustos 1793'de meclis üyeleri, Paris'ten kuzeydeki Lille'e kadar on beş telgraf istasyonu kurulmasını emrederler. Ardından Chappe ve kardeşleri Savaş Bakanlığı'na atanırlar. Ağustos 1794'te Lille telgraf hattı işlemeye başladıktan sonra gönderilen 1 Eylül tarihli ilk resmi telgrafta şu mesaj iletilir: "Conde Cumhuriyet'e yeniden geri kazanıldı. Bu sabah saat altıda teslim oldu" (Headrick, 2011: 188). Bu telgraf ile optik telgrafı geliştirenlerin devletin desteğine mazhar olmaları, devlet hizmetinde istihdam edilmeleri, iletişim sisteminin geliştirilmesinde iktidarların-siyasetin veya iktidar odaklarının önemli bir belirleyici olduklarının göstergesidir.

Fransa'da devrim sürecinde bütün politika ve ideolojik değişikliklere rağmen iktidarlar telgraf ağını büyütmüş ve onu işleten aileyi desteklemiştir. Direktuar döneminde (1795-1799) Chappe kardeşler yeni hatlar kurarlar. Napolyon bu ağları daha da genişlettirir. İmparatorluğu büyüdükçe hatlar uzak diyarlara da yayılır. Napolyon hükümeti bununla da yetinmez, düşman gemilerine karşı uyarı yapacak bir kıyı telgraf ağı da kurmuştur (Headrick, 2011: 189-190). Napolyon bu tür girişimleriyle askeri hareketlerde başarı elde etmenin ve uluslararası boyutta egemenlik kurmanın hızlı işleyen bir iletişim sistemiyle başarılı olabileceğini göstermiştir.

Dolayısıyla optik telgraf sisteminin başarısını ne donanımı ne de yazılımı açıklayabilir. Çok karmaşık ve maliyeti yüksek olan bu sistemin hükümet tarafından böylesine desteklenmesinin sebebi, iktidarın ve kültürün bir dışavurumu olmasından başka bir şey değildir. Bu durumu, Chappe'nin Yasama Meclisine verdiği dilekçesinde devrim yöneticileri için hayati derecede önemli olan vaadi açıkça göstermektedir. Chappe, dilekçesinde "yasama organının emirlerini sınırlarımıza ulaştırmayı ve cevabını almayı tek seferde başarabileceğini" vaadinde bulunur. Çünkü Fransız Devrimi'nin kaderini belirleyecek savaşlar hakkında umutsuz bir şekilde beklenildiği bir dönemde gerçek zamanlı bilgi/haber alma çok önemliydi. İktidarlarının devamı için bu iletişim hayati derecede kıymetliydi. Zira tamamen güvenmedikleri generallerinden gözlerini ayırmak istemiyorlardı. Ve bu dönemde optik telgraf sistemini uygulamaya soktular. Başarısı her şeyden çok ordularına hızlı manevra yaptırabilmesinde yatan Napolyon da; devrimci öncelleri gibi zamanında bilgi/haber alma konusunda çok dikkatliydi. Ayrıca optik telgrafın askeri zorunluluktan başka başından beri derin siyasi, hatta ideolojik bir önemi olmuştu. Bunu Chappe'nin 1793'te Lakanal'a yazdığı dilekçesi de göstermektedir: "Telgrafın kuruluşu.... Cumhuriyet'in kurulması için Fransa'nın büyük olduğunu düşünen gazetecilere verilecek en iyi yanıttır. Telgraf mesafeleri kısaltıyor ve nüfusun büyük bir kısmını bir biçimde tek bir noktada bir araya getirebiliyor." 16. Louis'in savcısı Bertrand Barere de "Bu icatla birlikte uzaklıklar kalkmıştır... . Bu, Cumhuriyetin birliğini pekiştirmenin aracıdır" derken telgrafın Fransız ulus devletinin oluşumundaki katkısına dikkatleri çekmiştir (Headrick, 2011: 190). 18.yüzyılın son ve 19.yüzyılın ilk yıllarında Fransa'dan başka Britanya İmparatorluğu gibi diğer Avrupa ülkelerinde de telgraf, aklın ve savaşın bir ürünü olarak doğmuş, resmi ve askeri iletişim temelinde devlete ait sistemler olarak kurulmuş ve geliştirilmiştir (Headrick, 2011: 191, 192). Fransa, ulusal birliğinin ve ulus devletinin kurulmasında iç sorunlarının çözümünde çok değer verdiği ve yararlandığı telgrafı, sömürge aracı olarak da kullanır. Egemenliğini Kıta Avrupası dışına taşıma girişimlerinde telgraf yine önemli bir silahı olmuştur. Fransa ele geçirme ve sömürgeleştirme sürecinde Cezayir'e telgraf hatları döşer. İngiltere de, sömürgeleştirdiği Hindistan'da çıkan isyanı bastırmak için telgrafı kullanır (Başaran, 2000: 97).

Bir iletişim aracının uluslararası düzeyde anlık iletişimine örneklik teşkil eden telgraf, dünya düzeninin değişiminin işaretini vermiştir. 18. yüzyıl sonrası elektronik devrimin gerçekleşmesiyle birlikte kitlesele iletişim araçlarının icadı ve organizasyonu başka bir devrin başlangıcı niteliği taşımaktadır. Bu yeni devir, bu köklü değişim süreci, teknolojik ürünlerle dizayn edilen ve uluslararası nitelik taşıyan siyasal ve toplumsal dönüşümü, egemen güçlerin kontrolünde, tüm dünya devletlerini etkileyecek düzeyde bir medeniyet oluşumuna taşımıştır. Teknolojik yenilikler, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda devrim mahiyetinde gelişmelere yol açmıştır. A. ve H. Toffler'a (1994: 20-21) göre de; dünya artık sanayi devriminin olgularını geride bırakarak yeni bir medeniyeti yaşamaktadır. Bu medeniyetin öne çıkan önemli bir özelliği bilgi alanında, bilginin kullanılması ve satılması yönündeki gelişmelerdir. Yeni bir düzeni işaret eden teknolojik gelişimlere bağlı gelişen medeniyet oluşumu, bilgiye dayalı, bilgisayar ağlarıyla kurulu bir hâkimiyet biçimini içermektedir.

Teknolojik gelişmelerin bilginin üretimi ve dağıtımında kullanımı yeni bir hâkimiyet düzenini doğurmuştur. Teknolojik üretimler üzerinde yapılan basit bir sınıflandırma dahi değişim düzeyini simgelemektedir. Birinci dalgayı yani tarım medeniyetini çapa, ikinci dalgayı yani sanayi devrimini montaj hattı, üçüncü dalgayı veya sanayi sonrası medeniyetini elektronik ürünler, bilgisayar, -başka bir deyişle dijitalleşme-, simgelemektedir (Toffler ve Tofler, 1994: 20-21). Toplumsal gelişim sürecinde bugün gelinen nokta, bilgi çağı, iletişim çağı, haberleşme çağı, dijital çağ olarak adlandırılmaktadır. Çağın adlandırılması genel olarak gelişen teknoloji doğrultusunda çalışan kesimlerde yaşanan değişimle de ilgilidir. Tarım

toplumu, tarım kesiminde çalışanların yoğunluğundan dolayı bu isimle anılırken, sanayi toplumu da yine toplumun büyük kesiminin sanayi alanında çalışması ile ilgilidir. Günümüzde iletişim çağı veya toplumu tanımlaması da benzer gelişmelerden kaynaklanmaktadır. yatmaktadır (Özdemir, 1998: 143). Ancak iletişim çağı yani üçüncü dalga, çok daha kapsamlı, çalışan sınıfla birlikte profesyonellerin dışında kalan toplumsal kesimi de içine alan bir nitelik taşımaktadır. Bu yönüyle nüfusun büyük çoğunluğunun daha çok alıcı pozisyonunda katılım gösterdiği dijital çağ, çok daha kapsamlı, çok yönlü etkiler barındıran, derin izler bırakan, çok boyutlu bir organizasyonun sonucudur. Dünya nüfusunun büyük kısmının sanayileşmemesine rağmen toplumsal yaşamın büyük kesiminin bu düzene ortak olmasının altında, bilgi teknolojilerinin ürünlerini kullanmaları İletişim düzenini kuran ve sürdüren aktörlerin kendi kontrollerindeki bilgi akışını sağlamak ve dolayısıyla yönlendirmek amacıyla teknolojik ürünlerin gerekli donanımı da dünya devletlerine servis ettiği görülmektedir. Bununla birlikte ileri düzeyde gelişmiş teknolojiyle kurulan iletişim ağları, tüm dünyayı zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın kontrol eden bir yapının doğmasına sebep olmuştur.

Enformasyon devriminin başta siyasi ve sosyal yapılarda olmak üzere iktisadî ve kültürel alanlarda ve bu alanlar arasındaki ilişkilerde köklü ve hızlı değişimlere yol açtığı görülmektedir (Kaplan, 1991:4). İletişim sistemlerinde ve ekonomik yapılanmalardaki bir dizi gelişmelerle dünya küreselleşirken günümüzde bu küreselleşme daha da pekişirken, dünya daha da küçülmüştür. Bu bağlamda ekonomik alandaki uluslararası yeni örgütlenme biçimleri yeni iletişim teknolojisinin araç ve verilerini kullanarak ülkeler arası karşılıklı bağımlılığı arttırmaktadır. Uluslararası haberleşme bizatihi bu bağımlılıkta etkin rolü üstlenmektedir (Huntington, 1993: 26).

İletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler; ülkeler arası karşılıklı bağımlılık ve etkileşimi artırmakla kalmıyor, toplumlar arası etkileşimi sağlamaktadır. İlk bakışta olumlu gözüken bu yakınlaşma gerçekte tek merkez tarafından sağlanan bilgi akışının veya satışının kolayca hazmedilmesini sağlama amacı taşıırken diğer yandan tekdüzeliğe sebep olmaktadır. Birbirine binlerce kilometre uzaklarda yaşayan, farklı tarih ve kültürlerden gelen toplumları başta tüketim biçimi olmak üzere davranış kalıpları bakımından birbirine benzeşmelerine, daha doğrusu batılı tarzlara bürünmelerine yol açmaktadır.

Uluslararası iletişim toplumlararası etkileşimin yanında siyasal yapılanmaların değişmesinde de büyük rol oynamaktadır. Küresel haberleşmeler despotik bir rejime karşı gösteri yapan kitlelerin gösteri biçimlerini, elde ettikleri kazanımları anında benzer rejimlerin tahakkümüne maruz kalan toplumlara model oluşturmakta ve cesaret vermektedir. Bir dönem Filipinlerde Murcos'un, Romanya'da Çavuşesko'nun halk hareketleriyle devrilmeleri otoriter rejimlerle yönetilen -Balkanlar'da olduğu gibi-, birçok ülke halkını etkilemiş, 1980'lerin sonlarında itibaren birçok otoriter rejim yıkılmıştır. 2011'de yaşanan Arap Baharı da bunun bir başka örneğidir. Otoriter rejimler yerel haberleşme araçlarını kontrol ederek halklarının bilinçlenmelerini engelleyebiliyorlardı. Ancak uydu yayıncılığı, kısa dalga radyo yayıncılığı, bilgisayarlar, faks makineleri, internet artık kontrolü imkânsız denecek derecede haberleşmede etkin olmaktadır (Huntington, 1993: 96-7)

1. Uluslararası İletişimde Batı Egemenliği

Teknoloji yalnızca iletişim düzenini tesis etmekle kalmaz, iletişim sisteminin sürdürülebilirliğini sağlayan özellikle askeri ve ekonomik faktörlerin güçlendirilmesini de beraberinde getirmektedir. Toplumsal ve siyasi pratikleri belirleyen egemen güç teknolojiyi de istedikleri yönde organize etmektedir. Ekonomik ve siyasal anlamda etkin güç durumundaki Batılı devletler özellikle ABD, teknolojik ve ekonomik güçle sağladığı uluslararası iletişim düzenini kontrol etmekte ve bu yolla toplumsal ve siyasal hayatı büyük oranda etkileyen ve belirleyen güç niteliği taşımaktadır. Toplumsal ve siyasal hayatın birçok alanını belirleyen gücün dizayn ettiği uluslararası iletişim düzeni de etkileşim içerisinde olduğu çeşitli alanlarla hâkim paradigmanın gücünü pekiştirmeye devam etmektedir.

Dünya medya düzeninde hâkim olan gücün siyasi ve ekonomik olarak egemen güçler oldukları görülmektedir. Herhangi bir ülkede medya endüstrisinin gelişmesi ve dünya çapında söz sahibi olabilmesi ekonomik gelişme trendiyle bağıntılıdır. Medya endüstrisini besleyecek mali kaynaklar ekonomisi gelişmiş ülkelerde daha fazladır (Özdemir, 1998: 156).

Teknolojiye Batılı devletler hâkimdir. Teknolojinin etkilediği iletişim düzeninin aktörleri de onlardır. Denetimleri altında tuttukları iletişim düzenine dâhil ettikleri Batı dışı devletler de onların ürettikleri ve yine -yazılımlarında gerçekleştirdikleri gibi, denetledikleri teknolojik ürünleri kullanmaktadır. Bu durum iletişim düzenini kuranların bilinçli bir paylaşımından ibarettir. Paylaşılan ise yalnızca iletişim aracıdır. İletişim teknolojisi iletişim araçlarını üretmektedir. İletişim araçlarıyla üretilen iletilerde iletişim teknolojisinin bir parçasıdır. (Erdoğan, 1995: 36) Televizyon, radyo, bilgisayar, internet gibi araçlar teknolojinin ürünüdür. Teknoloji bu araçları üreten makine, emek, bilgi ve ilişki düzenidir. Yeni teknolojilerin gelişimi, biçimlenmesi gelişmiş kapitalist ülkelerde, özellikle de Amerika'da gerçekleşmekte ve dünyaya yayılmaktadır. Ancak gerçekte yayılan, gelişmemiş ülkelere transfer edilen ise teknolojinin kendisi değil,

teknolojik ürünlerdir (Erdoğan, 1995: 67-68; Erdoğan, 2000: 292). Elbette sistem açısından önemli olan bu noktada enformasyon akışına entegrasyonu sağlamaktır. Bu anlamda teknolojik ürünlerin paylaşılması, emperyal güçler için askeri, ekonomik ve kültürel amaçlarını gerçekleştirmek için bir ihtiyaçtır. Batılı devletlerin tüm dünya devletlerini iletişim düzenine dâhil etme süreci, medya emperyalizmi kavramıyla ilişkilidir. Uluslararası haber toplama ve yayma örgütlenmesinde, haber örgütlerinin sadece örgütsel yapı olarak değil, aynı zamanda dünya pazarlarındaki egemenliği ve diğer ülkelerin onların yapısını taklit etmesi, bağımlı kılınmaları uluslararası iletişim düzeninin ve ilişkilerinin en belirgin karakteridir (Erdoğan,1995: 159). Bu anlamda medya emperyalizminde, medya teknolojisi ve bu teknolojinin yapısı, sahipliği, üretimi, dağıtımı ve içeriği, milli/ulusal sistemler ve sistemler arası ilişkiler, bu ilişkiler biçiminin sürdürdüğü etki ve egemenlik düzeni öncelikle söz konusudur. Medya emperyalizmi, medya araç ve ürünlerinin üretimi, dağıtımı ve tüketimi ilişkilerinde belli güçlerin diğerleri üzerinde egemenliğidir. Medya emperyalizmi genel güç kaynaklarının dengesiz bir şekilde bölüşüldüğü bir dünya düzeninin neticesidir. Medya emperyalizmi ilişkisinde egemenlik altında kalan taraf, bu durumu ticari ve siyasal strateji olarak kalkınma, modernleşme adı altında bilinçli olarak ithal etmektedir (Erdoğan, 1995: 264).

Uluslararası iletişim düzeni, medya içeriklerinde hâkimiyeti de beraberinde getirmektedir. ABD liderliğinde Batı, medya içeriği üzerinde de hâkimiyet kurmuştur. Teknolojik anlamda üst seviyede ilerleme kaydeden ülkeler dahi, örneğin Japonya, iletişimdeki teknolojik üstünlüklerini içerik üstünlüğüne dönüştüremediler (Özdemir,1998:103). Bu durum teknolojinin içerik olmadan, toplumsal bir misyon yüklenmeden tek başına bir güç unsuru ve belirleyici nitelik taşımadığını göstermektedir. Zira teknoloji ve egemenlik arasındaki ilişki sadece teknolojik belirlenime dayanmadığı gibi belli teknikler belli iletişim sistemlerini geliştirmiş değildir. Aksine her toplumsal/siyasal yapı kendi iletişim sistemini kurmakta ve geliştirmektedir. Bu durumu Bolşevik, kapitalist-liberal veya faşist toplum örgütlenme biçimlerinin kendi ideolojilerine göre kendi iletişim sistemlerini kurmaları ve iletişim sistemlerinin ideolojik-siyasî yapılarının niteliklerini taşıması açıkça göstermektedir (Tüfekçioğlu, 1997: 91). Dolayısıyla egemenlik biçimi değiştikçe iletişim sistemleri de değişmektedir.

Uluslararası iletişim düzenini elinde bulunduran Batılı devletler ürettikleri içeriği, çeşitli araçlar vasıtasıyla tek yönlü biçimde gerçekleştirebilmektedir. Bugün dünyanın en büyük ve en yaygın uluslararası haber ajansları ve özel yayın kuruluşları Batılı devletlerin ve toplumların elindedir. Sömürge kapma rekabetinin Avrupa ülkeleri arasında kızıştığı günden beri uluslararası haber ajansları Batının askeri ve siyasal alandaki egemenliğine hizmet eden önemli araçlardan biri olmuştur. Avrupa'nın büyük sömürgeci güçleri dünyayı haber ajanslarının etkinlik alanları bakımından da bölüşmüşlerdir.

1832'de Paris'te kurulan Havas Haber Ajansı Balkanlar, Mısır, Uzakdoğu ve Güney Amerika'da yayınlanan yabancı gazetelere haber ulaştırmıştır. 1849'da Almanya'da kurulan Wolf Haber Ajansı telgrafı etkin kullanarak kendini geliştirmiştir 1851'de ise İngiltere'de günümüzde hala etkinliğini sürdüren Reuter Haber Ajansı kurulmuş, kablo sistemlerinin gelişmesiyle dünyanın büyük bir kısmını kapsayacak derecede gelişmiştir (İnuğur, 2002: 144-5). Bu üç haber ajansı başlangıçta Avrupa'nın haber tekeli için birbirleriyle kıyasıya rekabete girişmişler, ancak 1870'de bir anlaşmaya vararak dünyayı nüfuz ve çalışma bölgelerine ayırmışlardır. I. Dünya Savaşı'na kadar dünya basınına sağlanan haberler bu üç ajansın kanalından geçmiş ve bunların kontrolüne tabi olmuştur. Fakat yapılan anlaşmada aslan payını, en büyük sömürge imparatorluğunu kuran İngiltere'nin Reuters Ajansı almış ve İngiliz İmparatorluğu'nun hükmettiği ülkelere haber satma tekeline sahip olmuştur (İnuğur, 2002: 145-6). Sömürgecilik kapsamında Havas Ajansı, Güney Amerika'ya ve Fransız sömürgelerine egemen olmuştur. Wolf Ajansı da daha ziyade Almanca konuşan ülkelerde ve Alman sömürgelerinde söz sahibi olmuştur (İnuğur, 2002: 146).

19.yüzyıl Avrupa'sının büyük güçleri (İngiltere, Fransa ve Almaya) sömürgecilikleriyle neredeyse tüm dünyayı denetimlerine aldıkları aynı dönemde bu üç haber ajansını, sömürgeleştirdikleri ülkelerde ekonomik, ticari, siyasal ve askeri denetimlerini tahkim etmek için etkin bir şekilde kullanmışlardır. Batı dışı ülkeleri ve toplumları sömürgeleştirmek için aralarında kıyasıya mücadele veren ve bu mücadelenin bir devamı olarak I. Dünya Savaşı'nı çıkaran Avrupa, dünyayı iletişim bakımından da paylaşmışlardır. Başlangıçta askeri güçleriyle sömürgeleştirdikleri dünyayı, yine dünya ölçeğinde kurdukları iletişim düzeniyle de sıkı bir şekilde denetlemişler, üretilen ve ulaştırılan bütün haberler veya istihbarat emperyalist politikalarına göre yapılmıştır. Sömürgeleştirdikleri toplumları bilinçlendirecek, aleyhlerinde olacak gelişmeleri duyuracak bir iletişime fırsat vermemişlerdir. Günümüzde de, birçok haber ajansı bulunmasına karşın dünyanın egemen güçleri olan Amerika, İngiltere ve Fransa'ya ait uluslararası haber ajansları öne çıkmaktadır. Bunlardan AP (Associated Press) ve UPI (United Press International) ABD'nin, AFP (Agence France Presse) Fransa'nın, Reuters ise İngiltere'nin uluslararası haber ajanslarıdır.

Bu dört büyük haber ajansına sahip bu üç Batılı ülke dünyada en geniş hâkimiyet alanlarına ve sömürgeleştirme faaliyetlerine sahip olmuştur. Bugün de dünyada siyasal, iktisadi, sosyal konularda en etkin uluslararası politikaları bu üç Batılı ülkenin yürütmesi bu açıdan şartıcı olmamalıdır.

Bu haber ajansları, uluslararası haber akışını ve sistemini kapitalist ülkeler lehine ellerinde tutmakta ve yönlendirmektedir. En çok etkili oldukları bölgeler ise, yakın zamanlara kadar fiilen buldukları ve sömürgeleştirdikleri, ekonomik, siyasi ve kültürel bakımdan denetim altına aldıkları ülkelerdir (Özcan, 1983: 19). Haber ajanslarında egemen ülkelerle sömürülen ülkeler veya Batı dışı ülkeler dengeli, adil veya tarafsız bir şekilde yer almaz. Gelişmiş ülkeler daha çok prestij sağlayan haberlerle, az gelişmiş veya Batı dışı ülkeler ise genellikle sorunlarıyla baş edemeyen ülke görünüşleriyle dünya kamuoyuna sunulur.

Ayrıca Batı dışı ülkeler çoğu kere olağanüstü olaylarla haber ajanslarında haber olmakta, bunlar da biçimlendirilmiş ileti olarak sunulmaktadır. Bu büyük haber ajanslarına uluslararası yayın yapan çok uluslu televizyonlar da dâhildir. Ayrıca çok sayıda radyo istasyonları bulunmaktadır. Bunların başında yine Amerikan ve İngiliz menşeli CNN, NBC, BBC gibi kuruluşlar gelmektedir. 1980’de ABD Ted Turner tarafından kurulan CNN dünyanın birçok bölgesinde izlenmektedir. (Nizam, 1997:7) Tüm dünya ülkelerinin sahip olduğu kitle iletişim araçlarının bu ajanslardan beslendiği düşünüldüğünde, birbirinden bağımsız geniş kitlelerin bilgi düzeyleri tutum ve davranışları egemen gücün istediği yönde etkilenmektedir (Aziz,1982: 48).

Özellikle haber ajanslarının ve diğer kuruluşların iletişim düzeni içerisindeki etkin parçası, toplumlar arasında benzeşmeyi sağlayan ya da bireyleri aynı yönde kanalize etme becerisini gösteren, siyasal, ekonomik ve kültürel hedefler barındıran haber kavramıdır. Haber, insanlara ve toplumlara çevrelerini algılayabilmek ve dünyada olup-bitenleri kavrayabilmek için bilgilenme imkânlarını içermektedir (Özcan, 1983: 111). Haber; haberi alan için önemli olan ve yakın zamanda meydana gelmiş veya ortaya çıkarılmış bir olaya ait bilgidir. Haber kavramının sosyolojik açıdan önemi ise, toplumsallaşma sürecinin bir aracı olarak belirlenmesi ve bu amaca yönelik kullanılmasıdır. Ancak günümüzde haber, dünyaya hâkim olan kapitalist ilişkilere göre tanımlanmakta ve şekillendirilmektedir (Özcan, 1983: 56, 58). Haber, kapitalist sistemin işleyişine hizmet edecek şekilde kitlelere sunulmaktadır. Uluslararası boyutta Reuters, Associated Press gibi haber ajansları vasıtasıyla organize biçimde dünyaya servis edilen uluslararası haber, çatışma unsuru bulunması, uluslararasıındaki çıkar çatışmasının bir parçası olması gibi nitelikler taşımaktadır (Özcan, 1983: 58-9).

Uluslararası iletişim düzenini domine eden anlayış aynı zamanda bilginin servis edilmesi süreçlerini de organize etmektedir. İdeolojik bir nitelik taşıyan haber belli amaçlara hizmet ederken diğer yandan uluslararası haber dolaşımı kavramsallaştırmasıyla da koruma altındadır. Uluslararası haber dolaşımıyla, haberin serbest dolaşımı prensibi kastedilmektedir. Herbert Schiller’in belirttiği üzere bu prensip Amerikan emperyalizminin temel örgütleyici unsuru olarak 1940’larda ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin askeri, kültürel ve ekonomik politikalarının bütün dünyayı hâkimiyeti altına aldığı şartlar altında haberin serbest dolaşımı kavramı uluslararası platformlarda yayılmıştır. ABD ve müttefikleri ile bu ülkelerin etkileri altına aldıkları diğer ülke politikacıları ve liderleri tarafından sıkça kullanılmaktadır. Bu kavramdan, ABD ve ona yakın ülkelerdeki çok büyük üretim kapasitesine sahip medya kuruluşlarının ürettikleri filmleri, televizyon programları ve dizileri, günlük gazeteleri ve benzeri basın ürünlerini serbestçe, bir engelle karşılaşmadan geliştirmek veya az gelişmiş ülkelere sokmak ve pazarlamak anlaşılmaktadır (akt. Adanır, 1991: 390-391; Oktay, 1995: 90-91). Dolayısıyla dünyaya dayatılan “haberlin serbest dolaşımı prensibi”; Batı’nın her türlü egemenliğini yayan, pekiştiren, egemenliğine zarar vermeyen, nüfuz altına aldıkları ve almak için uğraştıkları ülkeler için yıkıcı, iktidarları açısından tehdit edici unsurlar taşısa bile engellenmemesi gereken haber ve yorumların serbestçe her ülkeye girebilmesidir. Eğer bu tür haberler bir ülkede bir engellemeyle karşılaşır Batılı ülkeler ve örgütler o ülkede ‘basın özgürlüğü tartışmalı hale gelmiştir’ yorumlarını veya uyarılarını yapmaya başlarlar.

2. Uluslararası İletişim Düzeni ve Güç Merkezleriyle İlişkisi

Uluslararası alandaki mücadele, ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel alanda düğümlenmektedir. Ekonomik, askeri ve siyasi hâkimiyeti kolay bir şekilde tesis etmek, kabul ettirmek, daha önemlisi içselleştirmek veya rıza gösterilmesini sağlamak açısından kültürel hegemonya önem kazanmaktadır (Özdemir, 1998: 102). Uluslararası iletişim düzeni tüm bu faktörler arasındaki ilişkilerde başat rol oynamakta ve egemenliğin anahtarı konumundadır. Egemenlik ilişkilerinin emperyalist nitelik taşıdığı uluslararası iletişim düzeninde iletişim araçları vazgeçilmez konumdadır. Emperyalizm iletişimsiz gerçekleştirilememektedir. Emperyalist güçler, bütün ekonomik ve siyasi örgütleri, iletişim ağlarının kurulması ve sürekli kontrolüyle başarı sağlamaktadır. Aynı zamanda her yeni teknolojinin ya da teknolojik ürünün sisteme entegrasyonunu kontrollü biçimde gerçekleştirmektedir. Askeri, finansal ve endüstriyel kapital, iletişimsiz cansız bir yığın olarak kalır. Bu ilişkileri canlı tutan güç kitle iletişim araçlarıdır (Erdoğan, 1995: 65). Bu açıdan uluslararası iletişim düzeninin hâkimi emperyalist gücün sürdürülmesinde ekonomik, siyasal ve askeri faktörler de öne çıkmaktadır.

2.1. İletişim Teknolojileri ve Endüstrisi

İletişim teknolojisi ileri endüstri ülkelerinin elindedir. Ancak bu ülkelerde zaman zaman değişik sanayi sektörlerinde krizler yaşanırken iletişim teknolojisi sekteye uğramadan cazibe merkezi olmayı sürdürmektedir. Örneğin, ABD’de kimi sanayi sektörleri bir bulanım geçirirken iletişim sanayisi ise gittikçe kuvvetlenmektedir. Bu konuda bilgisayardan uzay teknolojisine kadar minimum ve maksimum aletler üretilmekte, ABD dünyada bu alanda liderliğini sürdürmektedir. ‘Bilgi Toplumu’ çağının yaşandığı günümüzde, dünyada en kıymetli, en değerli şey; bilgi üretmek, satmak, bilgiye dayalı üretim ve hizmet sunmak olmuştur (Toffler ve Toffler, 1994: 20-1). Herbert Schiller’in de belirttiği üzere Amerikan sistemi en çok enformasyon endüstrisine güvenmekte, enformasyon endüstrisini kurtarıcı sektör olarak görmektedir. Bu yeni sanayi sektörü ayrıca yeni bir tür enformasyon oluşturarak yeni veriler toplamakta ve bunlara binaen yeni bilgiler üretmektedir. Böylece yepyeni ayrı bir iş kolu, teknolojisi ve endüstrisi gelişmektedir. Amerikan toplumu ve liderleri bu yolla dünyanın enformasyon merkezi olacaklarını düşünmektedir. Bu durum bütün enformatik bilgiye sahip olarak dünya hâkimiyetini pekiştirmek anlamına gelmektedir. ABD’nin enformasyon teknolojisinin geliştirilme amacı budur. Dolayısıyla ABD ekonomisi ve uluslararası arenadaki rolü için enformasyon endüstrisi önemli bir politika unsurudur (akt. Adanır, 1991: 394). Yıldız savaşları projeleri, uzay çalışmaları, uydu fırlatmalar bu politikanın açık göstergesidir.

Özetle, dünyada enformasyon üreten, işleyen ve bunları uluslararası düzeyde yayan araçların tamamına yakını gelişmiş Batılı ülkelerin elindedir. Ayrıca bu araçların tasarım, üretim ve ileri teknoloji ile geliştirilmesi de aynı ülkelerin elinde bulunmaktadır. Bu olanaklarını kendi menfaatleri doğrultusunda kontrol ederek kullanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası iletişimde gerek iletişim teknolojisi bakımından gerekse bunun kullanılması yönünden gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında büyük bir dengesizlik vardır. Ticarî enformasyon konusunda da aynı eşitsizlik ve dengesizlik söz konusudur (Hamelink, 1991: 259, 264; Keane, 1993: 127). Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde iletişim araçlarının mülkiyetinin yerli ellerde olması da durumu pek değiştirmemektedir. Yerli medya patronları genellikle uluslararası iletişimi kontrol eden Batılı güç odakları ile birlikte hareket ederek haberlerdeki mesajların içeriği değişmemekte, dünya düzenine aykırı mesajlar vermemektedirler. Bu sebeple uluslararası girişimlerin dışarıda yatırım yapmaları şart değildir. Çünkü mesajların denetimini ve muhtevasını menfaat ilişkisi kurdukları yerli müttetikleri vasıtasıyla da yapabilecek mekanizmalara sahiptirler (Özcan, 1983: 42).

2.2. Askeri Sistemler ve Savaş Teknolojisi

Gelişmiş ülkelerde bugün en büyük enformatik firmalar ile askerî sistem arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Schiller’in belirttiği üzere, bu firmalar ordudan aldıkları siparişlere göre araştırmalar ve üretim yapmaktadır. Bu bağlamda ABD’de enformasyon teknolojisi, endüstriyel araştırmalar ile Amerikan Savunma Bakanlığı işbirliği içindedirler. Son kırk-elli yıldır süratle gelişen iletişim teknolojisi, bilgisayarlar, uydular, lazer ışınları, kablolu sistemler, özellikle uzay çalışmaları Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından yönlendirilmektedir. Örneğin, ilk uzay iletişim uydusu askerî gayelerle kullanılmıştır. Bugün bilgisayar ve uyduları en yoğun şekilde kullananlar askerlerdir (Adanır, 1991:394-5).

Çok uluslu şirketlerin doğmasında ve her geçen gün gittikçe büyümelerinde en etkili faktör sürekli gelişen ve kendini yenileyen enformasyon teknolojisi olmuştur. Enformasyon teknolojisi aynı etkinliği özel firmaların ve Batılı ülkelerin İstihbarat teşkilatları üzerinde de yapmıştır. İstihbarat birimleri diğer ülkelerin coğrafi, askerî, ekonomik ve sosyal meseleleri, güçleri ve kaynakları hakkında çoğu kere o ülke yöneticilerinden daha fazla bilgiye sahip olmaktadır. İletişim teknolojisindeki gelişmelerle uzaktan hızlı bir şekilde karar alınmasını sağlamaktadır. Uzaktan bilgi edinme araçları ise az sayıda gelişmiş Batılı ülke istihbarat teşkilatlarının ve çok uluslu özel şirketlerin elindedir. Bu imkânı elde eden ülkeler ise kontrol altına alınmaktadır (Schiller, 1991: 293).

Schiller’in tespit ettiği gibi askerî iletişim teknolojisi satılmak istendiğinde ülke seçimi yapılmaktadır. Örneğin, ABD geliştirdiği askerî iletişim teknolojisini Ortadoğu’da İsrail’e satabilirken Arap ülkelerini bundan uzak tutmakta, fakat istediğinde en son model uçağı vermekten kaçınmamaktadır. Sadece nötralize edebileceği teknolojileri satmaktadır (akt. Adanır, 1991: 395). Ancak burada dikkatlerden kaçırılmaması gereken nokta, satılanın veya satın alınabilenin teknolojinin kendisi olmayıp, teknolojik ürün olmasıdır.

Uluslararası iletişim sadece zihinleri işgal etmiyor. Uluslararası iletişim; uyduların da devreye girmesiyle, gelişen teknolojik araçlarıyla savaşların bel kemiğini oluşturmaktadır. Körfez Savaşı bunu açıkça göstererek iletişim teknolojisi ile savaşın iç içe girdiği anlaşılmıştır. Artık savaşların en önemli unsurlarından biri iletişim teknolojisi. Gelişmiş iletişim teknolojisi olmadan savaş kazanmak imkânsız hale gelmiştir. Dolayısıyla artık fiilî savaşlarda ve siyasî haritaların çizilmesinde iletişim teknolojileri etkin bir silah olarak kullanılmaktadır (Uğur, 1991:233). Bu konuda da Batılı ülkelerle çevre ülkeler arasında büyük bir dengesizlik mevcuttur. Gelişmiş uluslararası iletişim araçları -ki bunların başında uydular gelmektedir, Batılı ülkelerin denetimindedir. Batılı ülkeler, istedikleri ülkenin fotoğraflarını çekebilmekte, çok yüksekten 30 cm çapındaki bir nesnenin ne olduğunu veya içeriğini tespit edilebilmektedir (Hamelink, 1991: 265).

2.3. Uluslararası Ticaret ve Ekonomi

Çağımızda uluslararası olayların büyük kısmını dünyaya hâkim ekonomik sistemden kaynaklanan olaylar oluşturmaktadır. Ulus devletlerdeki dev ticarî şirketler ülke sınırlarını aşarak birçok ülkede faaliyet göstermektedir. Gelişen iletişim teknolojisi sayesinde şirket merkezinden anında diğer ülkelerdeki çalışmalar, şirketin verileri takip edilmekte, oralarda çalışan insanların hakkında kararlar alınıp uygulanmaktadır. Küresel düzeyde özel girişimlerin ürkütücü boyutlarda büyümesi ve başta ekonomik ve sosyal alanda fonksiyonlarını sürekli artırması kapitalizmin en dikkat çekici tarafıdır. Bunun bu şekilde seyretmesi iletişim teknolojisi ile çok yakın bir ilişkiden kaynaklanmaktadır. Zira uydu yayıncılığında, bilgisayar teknolojisinde, televizyon yayıncılığında, televizyon reklamcılığında bugün ortaya çıkan gelişmeler olmasaydı merkezden yönetilen ve dünyanın birçok bölgesinde faaliyet gösteren ekonomik imparatorluklar kurulamazdı (Schiller, 1991: 279, 281).

Ekonomik imparatorlukların vb. küresel sistemlerin korunması, yönetilmesi, kontrol edilmesi hiç şüphesiz anında elde edilen yoğun veri ve enformasyon akışı sayesinde mümkün olabilmektedir. Ayrıca bir başka realite de, herhangi bir malın imalatıyla uğraşan veya hizmet sunan çok uluslu şirketlerin uluslararası iletişim transferine bağımlılıkları gittikçe artmaktadır (Schiller, 1991: 281-282). Dolayısıyla uluslararası iletişim akışı olmadan çok uluslu firmaların üretim, pazarlama ve hizmet sunma, dünya piyasalarına açılma imkânlarını elde etmesi mümkün gözükmemektedir.

Çünkü uluslararası iktisadî ve ticarî enformasyon da, gelişmiş ülkelerin tekelindedir; bu ülkelerde de ayrıcalıklı bir kaç yatırımcının elinde bulunmaktadır. Ticarî ve ekonomik enformasyonun çoğunu oluşturan bilgisayar verileri, büyük bankaların iletişim ağlarıyla, ekonomik veriler ise haber ajansları ve gazetelerle tüm dünyaya ulaştırılmaktadır. Az gelişmiş ülkeler ise sürekli değişen ve gelişen uluslararası finans sistemi konusunda gerekli teknolojiye sahip olamadıklarından döviz ve karaborsa piyasaları gibi konularda zamanında bilgi sahibi olamadıkları gibi, oldukça maliyetli olan enformasyonun dağıtımında da kayda değer bir şey yapamamaktadırlar. Buna karşın gelişmiş Batılı ülkeler, ticarî ve finansmanla ilgili enformasyonu istedikleri zamanda kolayca ve hızlıca elde edip çıkarlarını koruyabilmektedir (Hamelink, 1991: 264).

Schiller'e göre, uluslararası enformasyon hâkimiyeti ekonomik hâkimiyetle iç içedir. Uluslararası iletişim sayesinde çok uluslu şirketler, faaliyet gösterdikleri ülke hakkında çıkarlarına göre isabetli kararlar alabilmekte, bir ülkedeki ekonomik yapıya göre anında politika değiştirebilmekte, borsaları an be an izleyebilmektedirler. Bir ülkede darbe veya çatışma varsa duruma göre pozisyon alabilmektedirler. Bu ise sürekli içinde buldukları uluslararası iletişim sistemi sayesinde olabilmektedir (akt. Adanır, 1991: 392). Yine iletişim teknolojisi ile uluslararası veri akışı çok uluslu yatırım için karar alınmasını sağlamaktadır. Çok uluslu şirket yöneticileri önlerindeki terminalin ekranında dünyadaki tüm şubelerini, faaliyetlerini kontrol etmekte ve yönetmektedir. Başka bir ülkedeki şubesinde çalışan kişiler hakkında ekran başında karar almakta; buna karşın işçi sendikalarında aynı atak tavırlar söz konusu olamamaktadır. Zira uluslararası bir telefon konuşması dahi sendikacılar için kolay değildir (Schiller, 1991: 287).

Uluslararası firmaların sınır, kural, ulusal sınırlar tanımaksızın küresel düzeyde işçi ve iş gücüne göre daha güçlü ve aktif hale gelmesi; şüphesiz iletişim teknolojisi ile veri, sermaye ve enformasyon transfer etme olanaklarına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Çok uluslu şirketlerin bu şekildeki faaliyetleri, ülkelerin bağımsızlıklarını aşındırabilmektedir (Schiller, 1991: 287, 289). Ulusal egemenliklerin çok uluslu şirketler tarafından ihlal edilmesi uluslararası iletişim teknolojisinin kaçınılmaz sonucudur. İletişim teknolojisinin hızla gelişmesi, uyduların devreye girmesi ile hâkimiyet ve bağımsızlık kavramları tartışılır güncel meselelerden olmuştur (Schiller, 1991: 282-3).

Uluslararası iletişimdeki dengesizlik ekonomik ilişkilerde daha da belirginleşmektedir. Gelişmiş ülkeler dünyanın doğal kaynakları hakkında uydular aracılığı ile topladıkları bilgileri kendi çıkarları için değerlendirmektedir. Örneğin New York'taki tüccarlar, Brezilya'daki kahve üretimi konusunda Brezilyalı kahve üreticilerinden daha fazla bilgiye sahip olabildikleri için kahve fiyatlarını istedikleri şekilde tayin edebilmektedirler (Hamelink, 1991: 257, 264). Bu sebeple enformasyonun/haberin serbest dolaşımını savunanlar daha çok kendi şirketlerini düşünmektedir (McPHall, 1991: 160).

3. Uluslararası İletişim Düzeni ve Batı Dışı Toplumlara Etkisi

Teknoloji alanındaki hızlı ilerlemeler, bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve uzay yayıncılığı ile birlikte basın-yayın organları insanoğlunun zaman ve mekân kavramlarıyla olan ilişkilerinde köklü değişikliklere yol açmaktadır. Artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olaydan birkaç dakika, belki birkaç saniye sonra haberdar olma imkânı ve araçları bulunmaktadır. Böylesine hızlı bir iletişim ve bilgi akışı insanların zaman ve mekân anlayışını, kişiliğini, olaylara bakış açısını, dünya görüşünü, özetle tüm hayatı etkilemekte, çoğu insanda ve toplumda köklü değişikliklere sebebiyet vermektedir (Kaplan, 1991: 2). İletişim alanında yapılan araştırmalar, artık iletişimin iletilen mesajdan ve bu mesajların ulaştırılmasını sağlayan bir takım araç ve gereçlerden ibaret olmadığını göstermektedir. Çünkü

iletişim toplumsal yapıyı ve bu yapının işleyişini etkilediği gibi uluslararası gözlemlenebilen bir konuma getirmiştir. Artık uluslararası iletişim sistemi, bir işin yapılandırma biçimini, uluslararası düzeyde olabildiğini, teknolojinin işleyişini, eğitim sistemini, toplumsal hayatın düzenlenişini derinden ve yakından etkisi altına almaktadır (McPhall, 1991b: 185).

Artık uzaydan yayın yapacak teknolojik aletlerin geliştirilmesiyle, uyduların çoğalmasıyla uluslararası iletişim yeni bir boyut kazanmıştır. Uydu yayıncılığı ile dünyanın en ücra köşesine mesajlar gönderilmekte, gelişmiş Batılı ülkelerin kültürleri, tüketim biçimleri, hayat tarzları empoze edilmektedir. Herhangi bir ülke ve toplum bunlardan ciddi olarak uzak durmak veya bunları reddetmek istese de yeni iletişim çağının yapısı gereği, bu koşullarda, bunlardan etkilenmemesi, reddetmesi mümkün gözükmemektedir.

Bu itibarla, uluslararası düzeyde mücadele edilmesi en güç egemenlik biçimi uluslararası enformasyon ve iletişim sisteminde ortaya çıkmaktadır. Bu alan ileri endüstriyel Batılı ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin varlıklı ve aynı zamanda Batılı ülkelerin müttefiki durumunda olan kesimlerin tekelinde bulunmaktadır. Bundan dolayı az gelişmiş ülkelerde yerli sermaye ve kaynaklara dayalı olarak kalkınma, kültürel bütünleşme, katılım, çoğulculuk ve maneviyat duygusu ve bilinci gibi insani değerler göz ardı edilmektedir. Uluslararası çok uluslu büyük ticari şirketler ve bunların yerli siyasal "ortakları"/destekçileri tüm kitle iletişim biçimlerine egemen durumdadırlar. Böyle bir mekanizmanın içinde olan kitle iletişim araçları, doğal olarak bireysel ve tüketici davranışların, Batılı hayat tarzının yaygınlaşmasını sağlamaktadır (Ramirez, 1991: 376).

Uluslararası iletişim düzeni içerisinde kitle iletişim araçları, toplumsallaşma olgusuyla yakından ilgilidir. Kitle iletişim araçları toplumsal ve kültürel yapının sadece bir aktarıcısı veya toplumsal değişimin bir "etkileneni" olarak değil, aynı zamanda günümüz toplumsal yapısının bir "oluşturucusu" olarak da sistem içerisinde aktif işlev yüklenmiştir (Arık, 2007: 14). İnsanlar yaşadığı toplumu, dünyayı, çoğu kere kitle iletişim araçları vasıtasıyla algılarlar. Bu gerçeklik, toplumu yönlendirmek ve kontrol etmek isteyen güç odaklarıyla, kitle iletişim araçları arasındaki sarsılmaz bağı göstermektedir. Dolayısıyla medyaya sahip olan güçler, onu yönlendirme olanaklarına veya hakkına da sahip olmakta ve içeriği üzerinde de doğrudan söz sahibi olmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının ardındaki dev sermaye ve bu sermayenin diğer iktidar odaklarıyla da yakınlığı dikkate alındığında, kitle iletişiminin hâkim söyleme, hâkim düzene eklenmesi kaçınılmaz bir kapitalist gerçeklik olarak tezahür etmektedir. (Arık, 2007: 15-16).

3.1.Uluslararası İletişim Dengesizliği ve Kültür Emperyalizmi İlişkisi

Emperyalizmin hiç şüphesiz maddi ve manevi anlamda derin etkiler bıraktığı alan kültürel boyuttur. Emperyal bir güç olan Amerika'nın küresel etkisi özellikle kültür-enformasyon alanında görülmektedir. Bugünün insanlarını ve toplumlarını kontrol altında tutmak amacıyla imajlar ve kelimeler manipüle edilmektedir. Kaba kuvvet kullanarak toplumları uzun süre baskı altında tutmak mümkün olmamaktadır. Ancak baskı süresinin uzatılması, baskı altında tutanın amaçlarının baskı altında tutulana benimsetilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu bakımdan çağımızda gücü elinde bulunduranlar, iletişim olgusunun metotlarına ve mesajlarına ölümüne muhtaçtır. Bireylerin fikirleri ve inançları, Amerikan güc sisteminin büyük bir ustalıkla kullandığı kitle manipülasyonuna karşı korumasız kalmaktadır (Schiller,2005:218).

Fransa kültür bakanlarından biri olan Jack Lang bu durumu veciz bir ifadeyle şöyle belirtmiştir: "Kültürel emperyalizm, doğal olarak ulusların topraklarını tehdit etmiyor. Ama bilinçlerini, düşünme, yaşama ve düşündüklerini uygulama biçimlerini tehdit ediyor" (Özcan, 1983: 39). II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge olan birçok ülke Batı'nın "sözde" boyunduruğundan kurtularak bağımsız ülkeler olmuşlar, fakat Batı'nın emperyalizmi sona ermemiştir. Zira Batılılar, geride bıraktıkları dilleri, değer yargıları, davranış kalıpları, kültürel alışkanlıklarıyla "eski sömürgeleri"ni kültürel olarak kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir (Mohammadi, 1991: 326-7).

Kültürel emperyalizmin gerçekleşmesinde ve bugün de sürdürülmesinde ise en önemli fonksiyonu uluslararası iletişim dengesizliği oluşturmaktadır. İletişim konusundaki dengesizlik ise, her şeyden evvel Batılıların 15.yy.dan itibaren hemen dünyadaki tüm toplumları sömürgeleştirme ve yayılcı politikaları takip etmeleriyle yakından ilintilidir (Hamelink, 1991: 267). Batılılar artık ordularıyla sömürgeleştirme yerine, iletişim teknolojisi vasıtasıyla az gelişmiş ve zayıf toplumları kültürel olarak kendine bağlamakta, bu ülkelerde çıkarlarını devam ettirecek siyasî, ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasını sağlamaktadırlar.

Bu yüzden Schiller, bir üçüncü dünya ülkesinin veya Batı dışı bir ülkenin, Batı'dan bir iletişim alt yapısı veya bir yabancı film, bir program vb. ithal etmesini bu ülkenin aynı zamanda bir yaşam biçimi ithal ettiğine dikkat çekmekte ve bu durumu "kültür emperyalizmi", "kültürel nüfuz" olarak görmektedir. Bu bağlamda kültür emperyalizmi kavramını; "bir ülkenin modern dünya sistemine dâhil edilmiş süreçlerini,

hâkim dünya sisteminin yapısı gereği sistemin egemen merkezinin yapılarını, değerlerini, başka ülkelerde yaygınlaştırmak, egemen kılmak için o ülkeleri nasıl zorladığını, baskı yaptığını, hatta o ülkenin toplumsal kurumlarını çökertmek için ne denli çirkin yollara başvurması” olarak açıklamaktadır. Yine Schiller’in çözümlediği üzere, Batıların hammaddesinin çoğunu geri kalmış ülkelerden alıp ürettikleri tüketim eşyalarını satabilmek amacıyla geliştirdikleri pazarlama sistemiyle sadece tüketim maddelerini satmamaktadırlar. Bu sistemle aynı zamanda Batı ülkeleri düşüncelerini, zevklerini, tercihlerini, inançlarını ve hayat tarzlarını tüm dünya ülkelerine pazarlayarak kültür emperyalizmini de gerçekleştirmektedir. Bu sebeple gücünü pekiştirerek sürdüren kapitalizm için ‘enformasyonun üretimi ve dağıtımı’ tüm sistem içinde en temel ve vazgeçilmez bir uğraş haline gelmiştir (akt. McPhall, 1991b: 185).

Yine bu kapsamda uluslararası enformasyon sömürgeciliğine ‘elektronik sömürgecilik’ adı da verilmektedir. Elektronik sömürgecilik temelde iletişim teknolojisi ve bu teknolojinin ürünlerinin ithaliyle kurulur. Elektronik sömürgeciliği; iletişim teknolojinin ithal edilen araç ve gereçleri aracılığıyla, yabancıların değerlerini, yaşam biçimlerini, beklentilerini egemen kılarak yerli ve özgün kültürleri, ulusal düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılan toplumsallaşma süreçlerini değiştirebilecek bağımlılık ilişkisi olarak gerçekleşir (McPhall, 1991a: 150).

Uluslararası iletişime dayalı kültürel emperyalizmin bir aracı da teknokratik bagaj diye anılan ve nitelendirilen personeldir. Teknokratik bagaj; teknik adamlar, mühendisler, yönetmenler, sunucular, yapımcılar sahne arkasında görev alan elemanlar, yazarlar, programcılar, yorumcular gibi kalifiye personelden meydana gelmektedir. İthal edilen iletişimin alt yapısının çalışması ve teknik bakımı için bunlara ihtiyaç duyulmaktadır. Batı’da eğitim gören bu profesyoneller, ülkelerindeki iletişim sistemlerini asıl amacından saptırarak kendilerine yardımcı olacak değer yargılarını ve davranış kalıplarını da Batı’dan getirmişlerdir (McPhall, 1991b: 186).

Egemen dünya düzeni, uluslararası enformasyon ve iletişimi tekeline alarak, insanların ihtiyacı olmayan çok daha fazla şeyler satın almasını, daha çok tüketmesini teşvik etmektedir. İnsanların devamlı kalplerinin ve düşüncelerinin hassasiyetini yitirmelerine yönelik gösterişi öne çıkaran mesajlar üretip-yaymakta, bu yolda iletişim araçları sayesinde büyük başarılar elde etmektedir (Ramirez, 1991: 376).

Bu çok boyutlu iletişime dayalı emperyalizmin temelini; ileri derecede sanayileşmiş Batılı ülkeler ile gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler arasında, gerek iletişim teknolojilerinin de dahil olduğu teknolojik bakımdan gerekse üretilip-dağıtılan enformasyon bakımından bulunan büyük çaplı dengesizlik oluşturmaktadır (Hamelink, 1991: 262; Mohammadi, 1991: 329). Çünkü uluslararası iletişim endüstrisi Batılı, özellikle Amerikalı dev şirketlerin denetiminde bulunmaktadır (Kaplan, 1991: 6). Dünyada enformasyon genellikle gelişmiş ülkeler arasında dolaşırken, bu dolaşım çevre ülkelerde azdır. Ayrıca çevre ülkelerin kendi aralarında ise çok daha sınırlıdır. Zira dünyadaki telefon, teleks ve telgraf trafiğinin sadece bir kısmı çevre ülkeler arasında cereyan etmektedir. Bir başka dengesizlik ise gelişmiş ülkelerle çevre ülkeler arasındaki enformasyon ve veri akışı tek yönlü bir yapı arz etmektedir (Hamelink, 1991: 263). Gelişmemiş/çevre ülkeler genellikle alıcı durumundadırlar. Çevre ülkelerin yeterli enformasyona sahip olmamaları toplumsal, ekonomik ve bağımsızlık konularında ciddi sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Meselâ vaktinde bir hava değişikliğini haber verememeleri dahi büyük problemlerle karşılaşmalarına yol açarken, merkez ülkeler/Batılı gelişmemiş ülkeler hakkında veri bankalarında yığıla enformasyon toplamakta, çevre ülkelerin dahi kendileri hakkında bilmedikleri bilgilere sahip olmaktadır. Bu da, çevre ülkelerin dışarıdan yönlendirilmesine ve bağımsızlıklarının aşınmasına yol açmaktadır (Hamelink, 1991: 273-4).

Bir diğer dengesizlik ise, gelişmiş Batılı ülkelerin çevre ülkelerden bedava aldıkları ham enformasyonu işleyerek yine bu ülkelere çok pahalı bir fiyatla satmalarında görülmektedir (Hamelink, 1991: 263). Bir başka çarpıklık, çevre ülkelere gelişmiş Batılı ülkelerden ithal edilen iletişim teknolojilerinden yararlananların, çevre ülke toplumlarının olmadığıdır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere ithal edilen iletişim teknolojisi, gerçekte uluslararası büyük ekonomik ve ticarî şirketlerin faaliyetlerini kolaylaştırmak ve desteklemek içindir. Çevre ülkelerde telefon, televizyon yayıncılığı ve uydu yayıncılığı bu ülke insanların eğitim vs. konularda bilgilendirilmelerinden ziyade dünya sisteminin ve uluslararası dev şirketlerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Hamelink, 1991: 271).

3.2. Az Gelişmiş Ülkelerde İletişimin Kaynağı ve Toplumsal Etkileri

İletişim çağında, iktidar, güç, bağımsızlık gibi kavramların anlamlarında ve fonksiyonlarında köklü değişiklikler olmakta ve buna bağlı olarak millî sınırların hâkimiyet belirleyiciliği azalarak aşıldığı görülmekte, ülkelerin bağımsızlıkları tartışmalı hale gelmektedir. Çünkü uluslararası iletişim endüstrisi Batılı ve özellikle ABD’li şirketler tarafından kontrol edilmektedir. Ayrıca çevre ülkelerin iletişim sistemleri, mesajların muhtevası da bu güçlerce belirlenmektedir. Dolayısıyla Batılı ülkelerin kültürel hâkimiyeti de çevre ülkelerde tesis edilmektedir (Kaplan, 1991: 6). Bu çerçevede ulusal kültürlerin modernleşmesi-batılılaşması, iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak hızlanmıştır (Özdemir, 1998: 151).

Bir toplum hakkında kendi hükümeti tek başına artık belirleyici kararları almakta zorlanmakta veya aldığı kararların etkisi azalmaktadır. Zira milli egemenlik kavramı uluslararası iletişim araçları vasıtasıyla aşınmakta, anlamında kaymalar söz konusu olabilmektedir. Küresel çapta örgütlenen medya kuruluşları, adeta milli egemenliğe ortak olmaktadır; adeta bir toplumda siyasi yapının bir erki haline gelmektedirler. Üstelik herhangi bir sorumlulukları da bulunmamaktadır (Keane, 1993: 125, 131).

Öte yandan sömürgeciliğin en tehlikeli boyutlarından biri kültürel olarak gerçekleşmektedir. Batı dışı toplumlarda insanların kendilerine ait kültürel, tarihî ve yerel değerlerini reddetmelerine, kimliklerini kaybetmelerine yol açan, kültürel emperyalizm uygulanmaktadır. Batılılar bu sömürgecilik biçimiyle etkili oldukları toplumlara istedikleri birçok şeyi kabul ettirebilmişlerdir. Çünkü sürekli baskı altında tutulan bir kültür canlılığını, eleştirel gücünü, toplumla iletişim kurma olanak ve bağlarını yitirir. İnsanlar ülkelerine yönelik baskıcı, sömürgeci politikalara ve uygulamalara direnme güç ve bilinçlerini kaybeder. Bu yüzden egemenliğin en kurnazca gerçekleştiriliş biçimi; beyinlerin işgal edilmesiyle yapılandırılır (Ramirez, 1991: 380-381).

Uluslararası iletişim biçiminde ve teknolojisindeki dengesizlik; az gelişmiş ülkeleri ileri endüstri ülkelerinin iktisadî, sosyal ve kültürel politikalarına bağımlı kılmaktadır. Az gelişmiş ülke toplumları kültürel olarak, yaşam tarzı olarak gelişmiş kapitalist ülke toplumlarına benzetilmekte, bu toplumlar Batılı ülkelerin tüketicileri, gönüllü bağımlıları haline getirilmektedir.

Az gelişmiş, çevre veya üçüncü dünya ülkeleri diye anılan ülkelerde iletişim sistemlerinin ve bu sistemlerin ürettiği, yaydığı mesajların ve haberlerin gerçek kaynağı bu ülkeler değil, Batılı ülkeler ve bu ülkelerdeki çok uluslu dev şirketlerdir (McPhall, 1991b: 183-184). II. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülke sömürgeciliğe başkaldırarak bağımsızlıklarını kazanmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler söz konusudur. Bu ülkeler kalkınma, modernleşme, gelişme gibi kavramlarla ifade edilebilecek projelere bağlı sorunlarla mücadeleye girişmişlerdir. Bu nedenle kitle iletişim araçları bu ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Fakat yapısal sorunları ve yetersizlikleri gereği kitle iletişim araçlarından yeterli derecede yararlanamazlar. Bir kere bunlarda gelişmiş bir iletişim sisteminin kullanımını sağlayacak bir alt yapı/teknoloji son derece kısıtlıdır. İkincisi bu alanda gerekli mesleki bilgi ve becerileri de eksiktir. Bu yüzden fiili olarak sömürgecilikten kurtulan bu ülkeler gelişmiş sömürgeci ülkelere/Batı'ya bağımlılıkları devam etmektedir (Tüfekçioğlu, 1997: 69). Batılı ülkelerin ve firmaların geliştirdikleri iletişim teknolojisini ithal etmek zorunda kalan bu ülkelerin sorunu ithalatla bitmemektedir. Haber ihtiyaçlarını belli başlı Batılı haber ajanslarından temin ettikleri gibi televizyon dizileri, Hollywood yapımı filmler vs. de Batılı ülkelere alınmaktadır. Ayrıca, iletişim, iletilen mesajlardan ve bu mesajları ileten bir takım araçlardan ibaret değildir. Zira iletişimin yapısı ve içeriği, toplumsal sistemi, çalışma hayatını, teknolojinin karakterini, eğitim sistemini, boş zamanların değerlendirilişini ve sosyal hayatın tanzimini derinden etkilemekte ve yönlendirmektedir (McPhall, 1991b: 184-185).

Dünyanın küreselleşmesinde etkin bir rol oynayan kitle iletişim araçlarının etkisi, uydularla veya doğrudan uydu ve kablolu televizyon yayınlarının yapılmasına imkân sağlayan yeni teknolojik gelişmelerle (örneğin internet gibi) daha da artmaktadır. Yeni teknolojik gelişmelerin iletişim alanında kullanılmasıyla ABD ve Batılı ülkelerin kitle iletişim araçlarının ürettikleri ürünlerin, tüm dünya kamuoyunu cezp ettiği gözlemlenmektedir. New York, Los Angeles, Londra, Hollywood gibi kültür endüstrisinin geliştiği kentler, dünyadaki hemen hemen bütün ülkelerin kitle iletişim araçlarının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu durum, tabii olarak yerel ve milli kültürlerin gelişmesini, ürün vermesini, yeni nesillere intikal etmesini zorlaştırmakta, hatta engellemektedir (Schiller, 1991: 295).

Televizyon dizilerinin çoğunluğu Batılı ülkelere ithal edilmektedir. Örneğin Türkiye de dâhil birçok ülkede çocuklar her gün bir dizi çizgi film seyrediyor. Bunların çoğu Disney dünyasının filmleridir. Bu filmlerde belli bir düşünce ve hayat tarzının ifadeleri vardır. Yani Batılı değerler, yaklaşımlar mesaj olarak verilir. Bireyci olmak, zengin olmak gibi mesajlar ağırlıktadır (Alemdar, 1994: 16-17). Benzer olumsuz toplumsallaşma mesajları bir dönem yayınlanan Susam Sokağı, Dallas, Yalan Rüzgârı, Küçük Ev gibi dizilerde de görülmektedir. Batılı ülkelere ithal edilen tüm kitle iletişim ürünleri Batılı toplumları ve hayat tarzlarını anlatmakta, izleyenleri Batılı değerleri ve davranışları benimseme noktasında etkilemektedir. Ancak asıl amaç bu ürünlerde, çevre ülke toplumlarında zihniyet değişimine zemin hazırlamaktadır. Mesela Spagetti Westernler (İtalyan usulü kovboy filmleri) izleyenleri anlık imaj ve görüntülerin ötesine taşıyarak anlatılan hayat tarzının, kültürlerin, dünya bakışının, ekonomik ve siyasi mesajların tuzağına düşürmektedir (McPhall, 1991a: 151). Özellikle çocuklarda ve gençlerde izledikleri film ve dizilerdeki davranış kalıplarının izlerini gözlemlemek mümkün olmaktadır.

Televizyon dizilerine ek olarak haber ajansları da farklı etkiler barındırmaktadır. Sanayileşmiş ülke medyaları çevre ülkelere özellikle "üç c'lik" denilen durumlarda dikkatlerini yoğunlaştırır. Bu üç "c"ler İngilizcedeki; "coup"(darbe), "crisis"(kriz), "catastroph"(felaket) kelimelerinin ilk harflerinden oluşan olumsuz ve kötü haberlerdir. Her gün Batılı haber ajanslarından çevre ülkelerle ilgili ya bir darbe, ya bir

isyan, ya bir felaket veya sosyal hayatta vuku bulan herhangi bir olumsuz haberler sunulur. Böylece çevre ülke toplumlarının birbirleri hakkında olumsuz imaj edinmeleri, Batılılara ise sempati ve yakınlık duymaları, komşu ülkelere yabancı olduklarını hissettirmeleri sağlanır (Uğur, 1991: 248-9).

Çevre ülkelerin haberleşme ve iletişim teknolojisi bakımından Batılı ülkelere bağımlı olması, enformasyon dengesizliği ve gelişmiş ülkelerin sürekli kendi kültürlerini yayma girişimleri çevre ülke toplumlarının yabancı kültürlerle bütünleşmelerine, yerli değerlerden kopmalarına zemin hazırlamaktadır. Batılı televizyon yayınları çevre ülke insanlarını kendi sorunlarından uzaklaştırmakta, bireyciliği ve tüketiciliği teşvik etmektedir. Bir başka toplumsal olumsuzluk da, çevre ülkelerde büyük şehirlerdeki elit kesim uluslararası ekonomik sistemin bir parçası durumuna gelmekte, buna karşın kırsal bölgelerdeki yoksul kesimler ciddiye alınmamaktadır. Bu suretle bu ülkelerde zengin-yoksul uçurumu artmakta, toplumsal piramidin tabanı oldukça (Hamelink, 1991: 274). Çevre ülkelerdeki sanatçılar, teknik elemanlar, kitle iletişimi ile ilgilenen sair insanlar ya Amerika veya Avrupa'daki kültür merkezlerinde kendilerini geliştiriyorlar ya da buralarda üretilen kitlesel kültür ürünlerini taklit ediyorlar. Neticede yerli kültürler pasifize olmakta, uluslararası kültür, yani Batı kültürü, diğer kültürleri yok edecek denli hızla yaygınlaşmaktadır (Schiller, 1991: 296).

Bir kültürün ait olduğu toplumda normal fonksiyonlarını devam ettirmesi iletişim imkânlarına sahip olmasına bağlıdır. Eğer bir kültür iletişim imkânlarını kaybetmişse, canlılığını yitirmişse ithal edilen kültür ve uluslararası iletişimin pompaladığı mesajlar farklı tarihe ve değerlere sahip toplumlara nüfuz etmeye başlar ki, bu durumda kültür emperyalizmi başlar (Ramirez, 1991: 382). Batılı ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki iletişim teknolojisi ve iletişim akışı dengesizliği bu emperyalizmi daha da azdırmaktadır. Batıdan ithal edilen kitle iletişim ürünleri veya uluslararası iletişimin değer yüklü mesajları az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke vatandaşlarının davranışlarını, inançlarını, hayat tarzlarını, tüketim mallarını tercih etme sebeplerini, tüketicilerin gözlerini, kulaklarını, zihinlerini etki altına almaktadır (McPhall, 1991a: 151). Çünkü kültürel bağımlılık olarak da nitelenen kültür emperyalizmi, en önemli bağımlılık ilişkilerinden biri olup, iletişim teknolojileri ve kültürel ürünler bağımlılık bağlarını sürekli canlı tutar (Mohammadi, 1991: 323-324, 326).

Bu bağlamda uluslararası haberlerin niteliği de toplumsallaşma sürecini olumsuz etkilemektedir. Dünyaya iletilen haberlerin büyük kısmı Batılı kaynaklardan çıkmaktadır, üretilmektedir. Örneğin, yapılan bir araştırmaya göre Latin Amerika ve Türkiye'de uluslararası büyük haber ajanslarının yayınlanan dış haberlerinin büyük kısmı tarihi, siyasi, kültürel, dini vb. müşterek özelliklerin bulunduğu bölgelerle alakalı değildir. Uluslararası haberlerin bir niteliği de, Batılı haber kaynakları aracılığı ile elde edilen haberlerin bir çoğu; duygusal heyecan verici, sansasyonel, insanları gerçek sorunlardan uzaklaştırıcı konularda ve bu muhtevalarda olup Türkiye gibi gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin toplumları meşgul edilmekte, kamu oyları bu tip haberlerle biçimlendirilmektedir. Böylece toplumsallaşma süreci bu şekilde işleyen bir iletişim sistemi altında şekillenmekte, Batı kültürü ve hayat tarzının sürekli görüntülerine maruz kalan insanlar kendi bölgelerinden ve değerlerinden soyutlandırılmaktadır (Özcan, 1983: 91-92).

Sonuç

Egemenlik ilişkilerinde teknolojinin ve teknik ürünlerin etkinliği yadsınamaz bir niteliktedir. Tarihsel süreç içerisinde her dönem etkin olan teknik, özellikle 19. yüzyıldan itibaren yaşanan gelişmelerle birlikte uluslararası ilişkilerdeki etkinliğini ederek artırmıştır. Siyasal, ekonomik ve toplumsal hayatı düzenleyen nitelikteki bir evrimin parçası olan iletişim teknolojisi ve araçlarındaki gelişim de, iktidar odaklarının egemenlik alanındaki ve biçimindeki değişimin temel araçlarından biri olmuştur.

Egemen güçler, teknik araçları toplumsal ve siyasal hedeflerini gerçekleştirmek üzere kullanmaktadır. Kurdukları dünya düzeninde kendilerini egemen güç olarak konumlandıran güçler, kurdukları iletişim sistemleriyle ve geliştirdikleri iletişim teknolojisiyle tüm dünyayı kendi çıkarlarına göre biçimlendirmektedir. İletişim teknolojisinin ürünleriyle dünyaya kendi düşüncelerini yayma, paradigmalarını güçlendirme ve egemenliklerini sürdürme becerisini gösterebilmişlerdir. Dolayısıyla iletişim teknolojilerinin siyasî ve ideolojik bir organizasyonun, bir egemenlik inşasının temel dayanaklarından biri olduğu açıktır. İletişim teknolojileri siyasal araçlarla doğrudan ilişkili olduğu gibi ekonomik ve askeri güç odaklarının da yakın ilgisine mazhurdur. Bu anlamda çok yönlü bir güç mekanizması olarak iletişim teknolojilerinin ve bunlarla birlikte kurulan iletişim sistemlerinin toplumsal ve kültürel etkileri de belirgin olmaktadır. İletişim sistemleri siyasal, askeri, ekonomik hedefler doğrultusunda toplumsal yapıda ortaya çıkan köklü dönüşümlerde son derece etkin bir işleve sahiptir. Bu etkinlik uluslararası sahada kültürel ve ekonomik çıktılarıyla kapitalizmin, askeri güç unsurlarının etkisiyle siyasal belirleyicilerin güçlenmesine ve sürdürülmesine hizmet etmektedir.

Uluslararası iletişim düzeninin bariz şekilde hizmet ettiği alanlar; düzenleyici gücün ve onun egemen paradigmasının belirlediği siyasal alan, siyasal alanın güçleri olarak tüm dünyada konumlanan uluslararası şirketlerin etkin olduğu ekonomik alan ve bu iki gücün topyekûn olarak biçimlendirdiği

kültürel alan şeklinde belirlemektedir. İletişim düzeni içerisinde bu ilişkilere hizmet eden araçlar çok çeşitli görünse de bilgi akışını sağlayan dünyanın gündemini belirleyen ve manipülasyon aracı olarak tek taraflı fayda amacı güden haber ajansları, bir çok sinema filminin merkezi olarak Hollywood, dünyanın bir çok ülkesinde yayın yapan CNN, BBC gibi merkezler enformasyon akışını kontrol eden tek merkezli yapılarıdır.

Bu doğrultuda iletişim düzeninde bir çeşitlilik görünse de bu niceliksel bir çeşitliliktir; çünkü niteliksel anlamda bir merkezin çıktıklarına bağımlıdır. Bu durum çoksesli ve çok yönlü görünümün arkasındaki gerçeği perdelemektedir. Çünkü aynı ideolojinin üretildiği ve hâkim paradigmaya (Batı egemenliğine) hizmet eden uluslararası iletişim düzeni, tüm dünya ülkelerinin siyasetine ve ekonomisine etki edebilme özelliği taşımaktadır. Özellikle Batı'nın kendi hedefleri doğrultusunda tüm dünya toplumlarını aynı potada toplama amacı, kültürel etkiler göstermektedir. Bu anlamda uluslararası iletişim düzeni ekonomik, siyasal ve kültürel güç kaynaklarından beslenen yapı olarak tüm dünyayı egemen gücün politikaları doğrultusunda ekonomik, siyasal ve kültürel olarak yapılandıran bir araç niteliği taşımaktadır.

İletişim düzeninin Batı'nın sömürge sisteminin etkin bir parçası olduğunu belirtmek gerekir. Zira Batı için asıl olan dünyaya hükmetmesi, dünyayı sömürmesidir. Sömürgeciliği başlatan Batı, (küçük Avrupa kıtası) diğer kıtaların aksine, zengin kaynaklara sahip değildir. Bu duruma karşın yüksek refah seviyesine sahip olmak ve sürdürmek için Batı'nın tercih ettiği toplumsal, siyasal ve ekonomik çözüm biçimi; dünyayı sömürmesi, buna uygun sömürgeleştirme politikaları geliştirmesi olmuştur. Bu kapsamda Batı, sömürgeleştirdiği ülkelerdeki askeri, ekonomik, ticari ve kültürel egemenliğini, kurduğu uluslararası iletişim düzeniyle pekiştirmekte ve meşru göstermeye çalışmaktadır. Batının zihniyet anlayışı bu zihniyeti sürdürme biçiminin parçası olarak günün koşullarına göre uygun sistemi entegre etmesi, dünya üzerindeki politikalarının bir parçası niteliği taşıırken yenilenen zihniyet değil yalnızca sistemin kendisidir. Bu anlamda egemen gücün savunduğu ve yerleştirmeye çalıştığı anlayış olarak kapitalizmin yaygınlaşma safhasından günümüze dek gerçekleşen değişim sürecinde uluslararası iletişim düzeni, Batı zihniyetinin ve egemenliğinin hızlı biçimde yaygınlaşmasına, Batı dışı toplumlarda yerleşik hâle gelmesine hizmet etmektedir.

Dolayısıyla Batı'nın, eski sömürgeleri yanında diğer Batı dışı toplumlar üzerinde sürdürdüğü böyle bir egemenliğin en önemli aracı askerî güçleri/silah teknolojisi değildir. Batı, uluslararası iletişim düzeniyle egemenliğini pekiştirerek sürdürürken, Batı dışı dünya, emperyalizmin en tehlikelisi olan kültürel emperyalizme maruz kaldığı gibi böyle bir emperyalizmi sorgulayacak yerli kültürel kodlarına da yabancılaşmakta; Batı'nın denetiminde olan kitle iletişim araçlarının empoze ettiği tüketim toplumuna dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

- ADANIR, Oğuz (1991). "Herbert Schiller İle 'Haber'in Serbest Dolaşımı'" Üstüne Bir Söyleşi", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 390-396.
- ALEMDAR, Korkmaz, İrfan Erdoğan (1994). *Popüler Kültür ve İletişim*, Ankara: Ümit Yayınları.
- ARIK, Bilal (2007). "Durum Komediindeki Mizahın İdeolojik Analizi", *İletişim ve Ötesi*, Ed. Bilal Arık ve Mustafa Şeker, Konya: Tablet Yayınları, s. 13-36.
- AZİZ Aysel, (1982). *Toplumsallaşma ve Kitle İletişim*, Ankara. A.Ü. Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- BAŞARAN, Funda (2000). *İletişim ve Emperyalizm*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- ERDOĞAN, İrfan (1995). *Dünyanın Çarpık Düzeni Uluslararası İletişim*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ERDOĞAN, İrfan (2000). *Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm Ve İletişim*, Ankara: Erk Yayınları.
- HAMELİNK, Cees (1991). "Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. ve Çev. Yusuf Kaplan, Rey Yayınları, Kayseri: s. 257-277.
- HEADRICK, Daniel (2011). "Optik Telgraf", *İletişim Tarihi*, Ed. David Crowley – Paul Heyer, Çev. Berkay Ersöz, Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 186-198.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1993). *Üçüncü Dalga-21.Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma-*, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- İNÜĞÜR, M. Nuri (2002). *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- KAPLAN, Yusuf (1991). "Giriş", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Kayseri: Rey Yayınları, s.1-10.
- KEANE, John (1993). *Medya ve Demokrasi*, Çev. Haluk Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MCPHALL, Thomas L. (1991a). "Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. ve Çev. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 141-164.
- MCPHALL, Thomas L. (1991b). "Yanlı Bir Başlangıç: Kitle İletişim Araçları ve Gelişme-Kalkınma (Modernleşme) Konusundaki Araştırma Gelenekleri", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. ve Çev. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 165-197.
- MOHAMMADİ, Ali (1991). "Kültür Emperyalizmi ve Kimlik Sorunu", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. ve Çev. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 1323-343.
- NİZAM, Feyzan (1997). "Uluslararası Yayıncılığın Tarihsel Gelişimi" *Uluslararası İletişim*, Ed. Gürsel Öngören, İstanbul: Der Yayınları, s. 3-25.
- OKTAY, Zeynep (1995). "Uluslararası İletişimin Sosyo-Kültürel Etkileri", *Uluslararası İletişim*, Ed. Gürsel Öngören, İstanbul: Der Yayınları, s. 75-103.
- ÖNEN, Mesut (1988). *Uluslararası İlişkiler Dersleri*, İstanbul: Beta Yayınları.
- ÖZCAN, Zafer (1983). *Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler*, Ankara: Dayanışma Yayınları.
- ÖZDEMİR, Sadi (1998). *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- RAMÍREZ, Mina M. (1991). "İletişimde İnsan Ögesinin Önplana Çıkması: Alternatif İletişim Arayışları", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. ve Çev. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 371-388.
- SCHİLLER, Herbert (1991). "Dünya Ekonomik Sisteminin Ulusal Egemenlikleri Aşındırması", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. ve Çev. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 279-303.
- SCHİLLER, Herbert (2005). *Zihin Yönlendiriciler*, Çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları
- TOFFLER, Alvin ve Toffler, Heidi (1994). *21. Yüzyılın Şafağında SAVAŞ ve SAVAŞ KARŞITI MÜCADELE*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Gençlik Yayınları.
- TÜFEKÇİOĞLU, Hayati (1997). *İletişim Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul: Der Yayınları.
- UĞUR, Aydın (1991). "Zihinlerin Yeni Efendileri: Medyalar", *Enformasyon Devrimi Efsanesi*, Der. Yusuf Kaplan, Kayseri: Rey Yayınları, s. 233-256.
- USLUATA, Ayseli (Tarihsiz). *İletişim*, İstanbul: İletişim Yayınları Yeni Yüzyıl Kitaplığı.